

Podklady a náměty pro pojednání-rekonstrukci areálu Věznice Uherské Hradiště

Spolek Memoria pro Úřad pro zastupování státu
ve věcech majetkových • 20.6.2021

Idea Areálu spravedlnosti

Jsme přesvědčeni, že areál věznice a bývalého justičního paláce je v mnoha ohledech výjimečný a jeho připravovaná **proměna si tak zaslouhuje výjimečný přístup**.

Naším velkým přáním je, aby podobu areálu zpracovali **špičkoví architekti na základě precizního zadání**. Chceme stavbu využívající nejlepší dostupné technologie hospodaření s energiemi, vodou (včetně vody dešťové), budovanou a provozovanou s maximálním respektem k životnímu prostředí.

Memorandum stanovilo, že v areálu spolu budou koexistovat vedle památník-muzea instituce justice (spolu se stávající Střední uměleckoprůmyslovou školou). Vnímáme to jako **šanci vybudovat v Uherském Hradišti jakýsi areál spravedlnosti**. Místo, kde se bude potkávat usilování o spravedlnost „tady a teď“ s památkou na období, v nichž byl pojem spravedlnosti zneužíván k potlačování občanských práv a lidské důstojnosti, a kde se s tímto tématem bude na různých úrovních vědomě pracovat.

V oficiálních materiálech se dosud pro příslušnou část areálu užívá pojmu Muzeum totality. Moravské zemské muzeum na základě zadání vzešlého z Memoranda pracuje na vzniku muzejní expozice. Dohoda o rozsahu prostor, navazující na Memorandum, naznačuje i personální obsazení nového muzea, které je velmi skromné a zaměřené jen na základní návštěvnický provoz. Naše ambice ale jsou mnohem vyšší – **prostředky a úsilí vložené do záchrany areálu je třeba zúročit výraznějším způsobem**. Konkrétnější představy předestíráme v přípravné pracovní skupině MZM – usilujeme o **vznik živé instituce**, která by se komplexně zabývala jak historickým bádáním, tak osvětou a edukací nejen o minulosti, ale o stále aktuálním tématu hledání spravedlnosti a respektu k lidské důstojnosti. Proto používáme pojem památník-muzeum. V ČR dosud chybí **Národní památník obětí totalitních režimů** a vybudovat jej v Uherském Hradišti se teď přímo nabízí.

Proces vzniku

K dobrému výsledku je nezbytné dobře formulované zadání. Dospět k němu je obtížné tím spíš, když je ve hře několik veřejných institucí z různých resortů, včetně města, v jehož centru rozsáhlý areál leží.

Obáváme se, že pokud se nepodaří najít **jednotící ideu**, kterou přijmou za svou všechny zúčastněné instituce, vznikne areál nesourodý a provozně problematický. A nebo se přinejmenším naplno nevyužije nabízený potenciál místa. V dosavadním postupu nám chybí někdo, **kdo by společnou myšlenku celého areálu reprezentoval a byl vybaven kompetencemi** (včetně personálního i finančního krytí) **ji uskutečnit**. Ujímá se nyní této role ÚZSVM? MZM k tvorbě expozice „Muzea totality“ jistě také přizve architekta, ten by ale měl pracovat pokud možno v souladu s architektonickou koncepcí celku (a v úzké spolupráci s jejími autory).

Máme za to, že i při existenci jednotící myšlenky je **proces vedoucí k formulaci zadání pro architekty/projektanty velmi komplikovaný a vyžaduje značnou specializaci**. Příslušný odborný tým může existovat přímo v ÚZSVM, jinou osvědčenou cestou je oslovení specializovaných studií či organizací, jako např.:

- CCAE MOBA / cceamoba.cz
- Czech Design / czechdesign.cz

Pro doplnění celkového obrazu by bylo vhodné shromáždit dosavadní práce, které se zabývaly areálem (návrh Stavoprojektu z osmdesátých let, studentské práce z ateliéru R. Suchánka na TU v Liberci, bakalářská práce M. Látalové na VUT Brno 2006, ...) i širšími souvislostmi (např. studentské práce z ateliéru S. Sládečka na VUT Brno – studie umístění divadla v části nynějšího autobusového nádraží).

Součástí několikaletého období budování takto významného veřejného areálu uprostřed okresního města by měla být i **systematická práce s PR**. Důležité je to **zejména směrem k obyvatelům města**, kteří by se měli se záměrem v rozhodující míře ztotožnit. Proces vzniku areálu by měl být co nejtransparentnější. Nynější stručné informace dostupné na stránkách ÚZSVM jsou dobrým, ale velmi skromným základem. V dlouhodobém rozpočtu by bylo vhodné **vyčlenit na PR projektu přiměřené finance** a zajistit jeho kvalitní profesionální podobu.

Respekt k „duchu místa“

Probíhající **historický a stavebně-technický průzkum** by měl pro zadání architektům pokud možno jednoznačně stanovit z hlediska historické paměti **cenná a citlivá místa**, aby do areálu mohla být patřičně začleněna. Jde zejména o:

- **Místo (místa?) poprav** – existují zprávy (které je třeba prověřit), že v období německé okupace k popravám nedocházelo pouze na vnitřním nádvoří.
- **Místa, kde docházelo k brutálnímu vyšetřování**. To podle všeho neprobíhalo v celách bloku samotek (které jsou považovány za jakési jádro památníku-muzea). Několik svědectví zmiňuje jako nejhorší **tzv. Třicítky**. Jejich lokalizace není do teď spolehlivě jasná. Bylo by absurdní a necitlivé, kdyby právě do míst s takovou minulostí byly po rekonstrukci umístěny běžné kanceláře.

Citlivost celé problematiky je patrná např. i z této fotografie, která ukazuje prostory určené Memorandem pro využití justičními složkami, tyto konkrétně pro Okresní soud.

- Námětem k úvaze pro architekty by měla být i přímá **souvislost věznice s objektem vyšetřoven StB v tzv. Franklovce** (kde byly „doma“ nechvalně proslulé elektrické boty). Jak symbolicky vyjádřit architektonickými prostředky toto propojení?

Objekt se nyní ještě **stále nachází v unikátním stavu**, kdy se zde na dlouhá desetiletí „zastavil čas“. Považujeme za důležité nejen popsat fyzický stav objektu technickými prostředky, ale stejně tak se pokusit zachytit jeho **genia loci**, provést jakousi **„emoční topografii“**. V rámci činnosti našeho spolku jsme připraveni se na této práci podílet a prosíme tímto o vstřícnost ze strany ÚZSVM. Spolupracujeme na vzniku tzv. imersivní expozice o věznici a pracujeme na filmovém dokumentu. Kvalitní výsledek vyžaduje desítky hodin snímání obrazu i zvuku v areálu dřív, než zde začne docházet k výraznějším stavebním zásahům.

Co nejméně omezení v návrhu

Úkol, který budou architekti řešit, je už ze své podstaty velmi složitý a plný omezení (prostorových, provozních, z hlediska dodržení norem atd.). Pro dobrý výsledek je žádoucí další omezující faktory co nejvíce eliminovat. Při navrhování téměř jistě dojde na celou řadu obtížně řešitelných míst a konfliktů různých potřeb. Je žádoucí prostor pro jejich řešení maximálně otevřít. **Rozdělení areálu** podle Memoranda (resp. podle navazující Dohody o rozsahu prostor ze dne 7. 9. 2016) **by tedy nemělo být nepřekročitelným dogmatem.**

Zadání by nemělo být striktní ani v některých konkrétních potenciálně sporných otázkách (viz níže), protože jejich řešení jedním, druhým nebo ještě jiným způsobem může dávat jasný smysl pouze v rámci silné architektonické koncepce celku.

Dobrý výsledek vyžaduje **otevřený přístup ze strany památkářů**. Bylo by dobré vést intenzivní dialog za účasti pracovníků památkové péče už ve stadiu přípravy zadání. Povzbudivým nedávným příkladem skvělé praxe může být rekonstrukce hradu Helfštýn (bit.ly/Memoria-Helfstyn).

Některé z konkrétních otázek k řešení:

- **Prostupnost zdi k autobusovému nádraží.** Zeď vznikla až v sedmdesátých (?) letech, dobu největšího útlaku ve věznici tedy nezažila, na druhou stranu dává prostoru uzavřenost a jistý druh intimity.
- **Obnovení ochozů v objektu samotek** – probourání plného zastropení, ke kterému došlo patrně až v posledních letech provozu věznice, nebo až po jeho skončení. Autentická svědectví mluví o tom, jak ženy vězeňkyně na sítích mezi ochozy sušily prádlo. Atmosféra prostoru mezi samotkami byla v klíčových letech zcela odlišná od dnešního stavu.
- Zbourání nebo naopak ponechání **vestavby v přízemí propojení bloku samotek na hlavní objekt.** Odstranění vestavby by zřejmě posílilo autentický dojem. V dostaveném prostoru sídlila lékařská ordinace, ta naopak může být zajímavým svědectvím o bezradnosti při využívání areálu.
- **Výtahová šachta s nákladovou rampou** – esteticky nevábný přílepek z osmdesátých (?) let. Má být téměř jistě zbourán, ale možná se také může stát svědectvím o době svého vzniku.
- Podivným a možná ještě mrazivějším svědectvím doby, než samotné cely, jsou **interiéry úřadoven SNB (tedy včetně StB) ve východním křídle budovy**, které podle Memoranda nemá být součástí Památníku. Tato otázka přímo souvisí s tématem tzv. Třicítek zmíněným výše.
- Podobnou otázkou jsou **pozůstatky antuky volejbalové hřiště** na vnitřním nádvoří. Rekreační sport na místě poprav (!) – zahladit tuto stopu, nebo ji nechat (v celé rozporuplnosti) promluvit?
- Patří sem i myšlenka z pracovního libreta expozice **ponechat část samotek (nebo i jiných prostor) zakonzervovaných** v současném stavu. Kterých? Kolika? Jak to zapadne do celkového konceptu (ne jen expozice, ale celého areálu)?

Propojování

Naše idea Areálu spravedlnosti, ale stejně tak každý jiný koncept, který se pokusí vytvořit skutečně funkční areál, v sobě obsahuje jako přirozenou součást **momenty setkávání** a **částečného vzájemného ovlivňování** aktérů uvnitř areálu i okolo něj žijícího města.

Tuto skutečnost by měla vyjadřovat a podporovat architektura areálu. Potenciál pro tato setkávání a propojování vidíme zejména v těchto místech:

- „**Zadní nádvoří**“ (přiléhající k autobusovému nádraží) a stejně tak **vnitřní nádvoří** jako místo piety **by měly být prostory volně přístupné veřejnosti**, možná s režimem nočního uzavírání, jako např. některé parky.
- Tyto veřejně přístupné prostory by mohly být **věnovány tématu spravedlnosti** (jak k němu přistupuje filosofie a náboženství, co je právo, koncept lidských práv atd.).
- **Vnitřní nádvoří** je místem, které patrně jako jediné je schopno **fyzicky propojit prostory všech institucí v areálu**. Bylo by vhodné na tento společný vnitřní prostor napojit (přinejmenším symbolicky a vizuálně) i **SUPŠ**.
- Místem (občasného) prolnutí funkcí památníku–muzea a soudu by se za příhodného rozvrhu prostor mohla stát **vězeňská kaple**.
- Za samozřejmost nad rámec povinností daných normami bychom v areálu rádi považovali **vstřícnost** k vozíčkářům, starším lidem, rodinám s dětmi, cizincům neovládajícím češtinu atd.
- Velmi důležité je správné začlenění areálu do městského centra a tedy **úzká kooperace** architektů – tvůrců areálu – s **městským architektem**.
- Vítáme záměr města vytvořit **důstojný nástupní prostor** v místě pravděpodobného hlavního vstupu do areálu z ulice Politických vězňů.
- Takto rozsáhlý areál s jeho náplní bude vyžadovat zřízení značného množství (snad až více než 100) parkovacích míst. V relativně stísněných podmínkách centra města by bylo žádoucí **parkování řešit formou parkovacího objektu** a eliminovat tak množství viditelných odstavených automobilů v okolí areálu na nezbytné minimum. Za **krajně nevhodnou** považujeme možnost naznačenou v Dohodě o rozsahu prostor, že by parkovací místa zabírala velkou část zadního nádvoří. K řešení se nabízí např. vybudování patrového parkování na rozsáhlé ploše mezi obchodním domem Centrum a prodejnou Billa.

Inspirace na závěr

Tento text jsme otevřeli naší vizí, že se z areálu hradištské věznice podaří vybudovat výjimečné místo a svým způsobem vzorový veřejný prostor sdílený veřejnými institucemi, městem a jeho obyvateli i návštěvníky. Jsme přesvědčeni, že si tento nesnadný úkol, který přede všemi zainteresovanými leží, zaslouží inspiraci od těch nejlepších na světě:

Areál **Museumsquartier ve Vídni** nabízí občansky i turisticky příjemné a funkční propojení starého s novým a zároveň jde o příkladné začlenění léta nevyužívaného areálu bývalé císařské konírny do celku města.

Kromě dobře známého **Židovského muzea v Berlíně** je nám z architektonického hlediska inspirací například další areál od studia Daniela Libeskinda, a to **Vojensko-historické muzeum v Drážďanech**.

Pietní atmosféra **Národního památníku 11. září v New Yorku**. Příběh stromu hrušky, který během odklizení trosk dělníci našli stále ještě zakořeněný v půdě. Strom se po ošetření jako zázrakem probudil k životu a jeho větve se na jaře zazelenaly novým listím a květy. Dnes tak symbolizuje příběh přežití a odolnosti a ve volně přístupném veřejném prostoru tvoří „živý pomníček“.

